

A putritól az Oncsa-házig.

Szakemberek: tervezőmérnökök, építőművészek, akik műveik létrehozásánál nemcsak az anyaggal, a szerkezetekkel vagy általában a szigorúan vett technikai szempontokkal számolnak, alapos tanulmányok útján igyekeznek a fejlődés útjára vinni a magyar hajlék problémáit. Mi sem természetesebb (csúnya cinizmus, de így van), hogy a jobbatkeresők, a szebbetakarók először egy kicsit fejbeverik egymást, jó magyar szokás szerint: vitatkoznak, veszekszenek, egymást kisebbítik s csak amikor egy-két jobbnak „a feje véres“, akkor döbbenek rá, hogy voltaképpen egy közös cél felé haladnak. *Mégis, — amíg az értékek fejlődését szolgálja s nem az elkedvetlenítési, — örülnünk kell, hogy erősen viharzik a ! háború a magyar népi építésze! körül.* Ez már komoly jele annak, hogy a nagyon elhanyagolt, századokon át mit sem fejlődő parasztházra nemzedékünk figyelme rá terelődött s a vajúdságból a fejlődés első csirái előbb-utóbb megszületnek.

E kérdéshez itt — kizárólag a falusi házakat szem előtt tartva — nem a szakember, a tervező építész, hanem a falusi étellel, a néppel közvetlen kapcsolatban álló gyakorlati szociálpolitikus meglátásai alapján szeretnék néhány gondolatot feljegyezni.

* * *

Kétségtelen, hogy a lökést az Országos Nép- és Családvédelmi Alap, (röviden: az ONCSA) adta meg. Az ONCSA elsőnek látta meg a magyar nép otthontalan, hajléktalan állapotát. Egészen természetes ez: otthon nélkül,

mely szülőburokja és később nevelője és megőrzője a családnak, népünk megerősítése elképzelhetetlen, Ezenkívül a ház röghöz köti a más földjén vendégként élő szegény embert s ha még nem adhatunk is mindenkinek megélhetést biztosító földdarabot, annyit mégis adhatunk s adnunk kell, melyen meleg, egészséges otthonát megépítheti. De az ONCsA felismerte azt a sok-sok, tízezrekre menő magyar parasztházat is, amit nemcsak háznak, de Igen sokszor még menedékhelynek sem nevezhetünk, pedig szapora emberek lakják sok spró gyermekkel. *A lakásviszonyok nemcsak az agrárproletároknál tarthatatlanok, hanem a birtokló parasztságnál is.* Nem ritka eset, hogy a gazda telkén találunk a fejlettebb gazdasági kultúrának megfelelő trágyatelepet, egészséges istállót, de a gazda szobáján néhány deciméternegyzet az ablak, padló nincs, a falak vizesek, beázik a *tető...* s itt élnek összezsúfolva, néha 8 — 10 gyermekkel egyetlen, sötét, földbeereszkedett odúban. Ahol pedig megújítást látunk, vagy újjáépítést, ott a laikus szemlélő tekintete is szomorú lesz, mert utánczást, hivalkodást, városról kihozott, elfajzott ízlést lát a régi, egyszerű és szép formák helyén.

Három irányelv vezette az egész országra kiterjedő (s ma már mondhatjuk, az egész országot behálózd) ONCsA-építkezésekei: *sokat, egészségeset, praktikusán magyar!*,

1. Nagyon nehéz időben indult meg az Alap sokirányú munkája. A pénzfedezetet kezdettől fogva az államháztartás biztosítja. Azt pedig nagyon jó! tudjuk, hogy éppen 1940. óta milyea erőpróbát kellett kiállni a nemzetfenntartó gépezetnek. Az állam mégis elég gazdagon látta el az Alapot s így országszerte megindulhatott a munka, akkor, amikor nemzetek tűntek el a térképről s olyan értékek pusztulása vette kezdetét, melyek évszázadokra visszamenően doku mentálták az emberi alkotóerőt. Az alap létesítése óta, a legnehezebb időkben, *két év leforgása akii a felépített új magyar hajlékok száma meghaladja a tízezret* nem számítva az 1943-as háborús évben is serényen folyó munkát, a

megkezdett s nagyrészt már tető alá hozott újabb ezer és ezer házat.

2. Az ONCsA, mint köztudomású, a sokgyermekes családoknak építi az új hajlékokat. Ha e családoknál átlagosan 5 gyermeket számítunk» a felépített 10.000 ház a szülőkkel együtt 70.000 léleknek adott új otthont. Egészen természetes, hogy az 5 —10 gyermeket és szülőket befogadó, (az anyagi megterhelés csökkentése miatt aránylag kis méretű) ház megépítésénél elsőrendű és alapvetően fontos szempont volt, hogy a lakás tiszta, levegős, világos, nedvességmentes legyen. Aki az országban utazik, ma már igen sok faluban, községben és városban észreveheti a magasra alapozott, fehérre meszelt faiakkal kiemelkedő ONCsA-házakat, napfényes ablakaival, cserép fedelével, tágas szobáival, nagyméretű lakókonyháival, száraz kamráival, szép tornácaival. A házak közelebbi vizsgálatánál a laikusnak is azonnal szembeötlik a komoly, szilárd alapozás, a gondos szigetelés, a magas lábazati fal. Annak ellenére, hogy az országban rendelkezésre álló építési anyagok nagy része háborús okok miatt nem állhatott rendelkezésre, a felmenő falak nagy százaléka is téglából, kőből készült, pedig a jó alapozásra és tökéletes szigetelésre rakott vályog, vagy verifal sem kifogásolható építési mód. Nád vagy szalmafedéssel egyetlen helyen sem találkozunk. Ha az építkezéseket lebonyolító Közjóléti Szövetkezet neu jutott téglagyárban égetett téglához, a helyszínen maga égette ki a szükséges téglameny nyiséget. Felkutatták az eddig nem használt kő lelőhelyeket, kifürkészték minden használható és jó építési anyagot a gazdag magyar földből, csakhogy biztosíthassák a házak biztonságos és egészséges megépítését. Intő példaként álltak előttünk az 1940—42-es árvizes esztendő, amikor hajlékok ezrei omlottak össze kártyavárként, a legtöbb esetben nem is a víz, hanem a házak rossz megépítése miatt.

3. Az ONCsA a magyar népi építészet egyik komoly ismerőjét, aki hosszas tanulmányozás után vált

szakemberévé a falusi építészetnek, állította műszaki osztálya élére. A tervek igen alapos előtanulmányok utáa készültek el. Tájégségek szerinti népi formák figyelembevételévei alakították ki a títusterveket s nyugodt lélekkel meg lehet állapítani, hogy megtalálták azt az épüleíformát, amely jói ilieszkedik a tájba, kielégíti a leglényegesebb igényeket, alkalmazkodik a magyar családok életformáihoz s azokat a lehetőséghez képest fejleszteni igyekszik s nem magyarosat, hanem magyart ad. Az első tekintetre mindez nem tűnik fel. *A beköltöző családok is legtöbbször idegenkednek a ház formájától s elrendezésétől Hónapok, sokszor évek kellenek ahhoz, hogy felismerje az új lakó, mennyire az ő életéhez szabott házba költözött* (Lehetnek kifogásaink, hibázathatjuk azt a merev megkötöttséget, amivel az ONCSA műszaki osztálya az építkezéseket diktálja, mely nem ad helyet és lehetőségeket más hívatott tervezők, változatoságot biztosító érvényesülésének, — akik egy egy tájegységnek, esetleg a központi irányítást végzőknél is, alaposabb és mélyebbreható ismeretével rendelkeznek — s valahogyan a teremtő erők egyirányú kihatására törekszik, de reméljük, hogy a fejlődés meghozza majd az erők helyesebb megosztását s ezzel eltűnik az egyhangúság is, ami talán egyetlen kifogás lehet az ONCSA-telepekkel szemben.)

A feladat valóban nehéz. A vidék vezető rétege a magyar építészet alapfogalmaival sincs tisztában, ízlése elferdült, vagy rossz irányban „kifinomult“ s az ONCSA házakat nem egyszer tájékoztatlanságra jellemző, meg-nem-értő kritikával fogadja. Azonban meggyőződéssel állíthatjuk, hogy ez az idegenkedés hamar eltűnik. Éppen azt szeretnők a gyakorlati szociálpolitikus meglátásai alapján megmutatni, hogy az „új magyar hajlék“ mivel és mennyire járul hozzá a benne lakók emberi fejlődéséhez. Hiszen annak a harcnak, amely meg ndult a magyar építészet körül, éppen ezt kell tisztáznia.

* * *

Minden gondolkozó ember tudja, hogy egyéniségünk kialakulásában számtalan tényező befolyásol bennünket s tudja azt is, hogy akaratonkon kívül eső, sokszor nem is ismert külső okoknak is nagy szerepe van jellemünk „kialakításában. És ez nemcsak akkor van így; amikor még mások, szülők és nevelők alakítanak bennünket, hanem azután is, hogy önmagunk vettük kezünkbe életünk irányítását. A jellemformálás tehát nemcsak a kiválasztottak, a pedagógusok kezében van, minden vezető, minden alkotó szellem nevelője másoknak és minden ember nevelője önmagának. S a nevelésben rászlvesz a környezet, az éghajlat, a táj s nem utolsó sorban a ház is, amelyben lakunk. Az a körülmény, hogy ma a ház, az otthon kérdése az ország gondja lett. kétségtelenül egy belső átalakulási folyamatnak az eredménye

Általános tünetként jelentkezik az igazi, külsőségektől koronás bölcsőtől, a származási és vagyoni előnyöktől független ember — *emberi* értékeinek megbecsülése. Vannak még, akik szeretnék megakadályozni ezt a tisztulási folyamatot, azonban az értékeknek ezt a kiegyenlítődesét — mivel az emberi méltóságból szükségszerűen következik — megakadályozni nem lehet, Az emberi méltóság a Jelekben és a szellemben van, amely csak ideig-óraig lehet üres külsőségeknek a függvénye. Ebből pedig új sorrend következik, Isten szerinti sorrend, az Isten képmását hordozó emberek között. Sorrend volt eddig is, emberalkotta és mondvacsinált. Az embereket szétválasztó, igazságtalanul csoportosító oszláiyozásnak el kell tűnnie a magyar életből is. Az új „osztályokat“ csak emberi értékek fémjelezhetik, mely állandóan nyitott kapukfeal áll minden foglalkozású, bármilyen származású ember felé. S nemcsak nyitva áll« hanem vonz is, felemel, mert hiszen, a tiszta emberi értékek szaporítása, sokasítása a célja.

Ez lesz az az osztályelkülönülés, amelyben méltó helyet kapnak a szerepből és érvényesülésből sokáig kizárt milliós magyar rétegek: a mezőgazdasági proletárok, a birtokló

parasztság, a munkásság s minden emberi értékkel fémjelzett tényezője a magyar embervilágnak, Olyan életalakító fejlődés ez, melyről még álmodni is szép, pedig nem álom eis mér, hanem egy következményeiben még fel sem mérhető s kétségtelenül megindult folyamat.

E néhány szóval vázolt újjáalakulásban, az emberi értékek nevelésében és helyes kiválasztásában, a társadalmi átalakulásban, a szociális feladatok végrehajtásában sok egyéb tényező mellett kétségtelenül léoyeges szerepe van az *építészetnek* is.

Ma már igen sok életterületen látható jelei vr/miak a fejlődésnek s meglepő, hogy a magyar paraszt házán hosszú ideig a fejlődés nyomait sem látjuk. *Mi lehet az oka annak, hogy a magyar paraszt lakásával, házánál kapcsolatosan nagyon sokáig a változásnak egészen jelentéktelen tüneteire sem hivatkozhattunk?* Évszázada mozdulatlanul egyhelyben áll, nem fejlődik a magyar paraszt háza s csak a legutóbbi években mutatkozik mozgás e téren is. Holott a fent vázolt átalakulás, *az emberi méltóság, Ű értékek nevelése és megőrzése a mai lakásviszonyok között meddő utópia csupán.* Aki ezeket a viszonyokat nem ismeri, álljon urbánus vagy ú. n. népi oldalra, felállíthat szép elméleteket, tervezhet emeletes üveg palotákat, de a problémát helyesen, életszerűen, organikusan megoldani nem tudja. A hajlék a legkisebb és legmeghittebb emberi közösség kerete, hordozója, Mennyire el kell vonatkoztatnia önmagát annak a tervezőnek, aki egy tőle legtöbbször idegen életformák között élő családnak tervez otthont. Nem önmagát, hanem az embert, a magyar parasztot kell néznie, annak világába kell beleélnie magát, észjárása szerint kell az alaprajzot s a ház minden részletét kialakítania. Ezt teszi-e?

Aki meg akarja érteni az ONCsA-házakba költöző embereket, annak vissza kell kísérnie őket oda, ahonnan jöttek, a szörnyű, emberhez nem méltó odúkba, oda ahová nem vezethet el se betű, se könyv, se kép, hanem csak a

közvetlen tapasztalás lehet útmutató. Meg kell figyelnie őket, amint szükös motyójukkal megindulnak az új hajlék felé, amikor először lépik át a ház küszöbét s hajtják nyugovóra a fejüket. Meg kell ismernie a gyermekeket, akik eddig ott aludtak el, ahol éppen ledöntötte testüket a fáradtság, akik nem ismerték a külön ágy fogalmát. Látniuk kell a gyermeket, amint kibújjik az odúból s azon bozontosan indul el az iskolába... Nyitott szem, feltárt szív és felkaroló lélek nélkül megismerni őket nem lehet.

* * *

Az Országos Szociális Felügyelőség (mint az Alap legfőbb szerve) élénken foglalkozik a fent vázolt helyzetkép teljes feltárásával és a megsegítés módozataival. Láthatunk is már országszerte igazán szellemes térképeket, grafikonokat, statisztikákat a megsegítés kézzelfogható adatairól. Nagyon nehéz azonban kimutatni, hogy *a lelkekben milyen változások, milyen arányú fejlődés történt.*

Bennünket itt elsősorban ez érdekel, különös tekintettel az ONCsA országos arányú bajléképítő munkájára. Az építészet szerepe áll előttünk, mely a múltban is csodákat műveit s szerepe ma is lényeges. Mit rejt magában a most pusztuló Olaszország? Mi volt egy kölni dóm?... egy reimsi székesegyház és a többi nagy alkotás, a lelkek formálása szempontjából?

De úgy vélem, hogy *nemcsak a nagy művek lenyűgöző hálásával kell számolnunk.* Még egy rosszul megépített művészietlen templom negatív hatására hivatkoznom, amely csak bosszúságot, nyugtalanságot, elégedetlenséget vált ki a szemlélőből. *Éi az alkotó szellem tisztaságának hiányai a legkisebb polgári épületen is nyomban megérezzük s amit a műveltebb, a kifinomultabb szemlélő tudatosan észlet, az a primitív szemlélőben is megindít egy tudattalan alakító folyamatot.*

Közömbös lehet-e tehát egy ház építészeti értéke, amelyben sokszor egy életet töltünk el? Közömbös lehet-e azok számára, akik sok száz esetben földbevájt lyukakból

bújnak elő, hogy birtokukba vegyék a fehéren ragyogó új hajlékot. Milyen volt a régi „otthonuk“, amelyben évekig, évtizedekig meghúzódtak? ... Mint a pincék? Nem. Roszszabbak, sötétebbek, levegőtlenebbek, nedvesebbek. Mint egy krumplisgödör, melybe a gyerncek is irtózik lemászni, mert békák ugranak mezítelen testére. Sok ezerre tehető azoknak a családoknak a száma, akik azelőtt putriban laktak. Hiába rajzolóknak le, hiába írnók körül, a ceruza, a toll megszépítené a valóságot. Néhány földbevert, tüzelőfából kiválogatott husáng, melyet a hajlékért, a fedélért küzdő atyai kéz vesszővel befont és sárral betapasztott. Egyetlen helyiség, nem sokkal jobb, mint a földbevált lyuk. Ez az egy nyomorúságos odú a konyha, a háló, az ebédlő, a mosókonyha, a lakószoba, a felnőttek és gyermekek lakóhelye, ahol a születéstől a haldoklásig az egész élet, minden mozzanatával az összezsúfolt család színe előtt zajlik. Sok ezerre és sok tízezrekre tehető a bérelt szobácskában, vagy jobb esetben szoba konyhában lakó sokgyermekes családok száma. Hogy ezek a „jobb“ esetek mit jelentenek a valóságban, álljon itt egy 9 gyermekes család helyzetképe, mielőtt az ONCSA házba beköltöztek volna:

Gépkocsival sem tudtuk megközelíteni a helyet, ahol a ház állt. Gyalog mentünk. Félábszárig sárosak, vizesek voltunk mire odaértünk a rogyant, szalmatetejű, mintegy 80 éves vályogépület elé. A zsupp, mint fedélanyag, már csak vendégként lübegett a korhadó szaru-husángokon. Kívül egy kis ablak, melynek magassága: 60 cm. szélessége: 40 cm. Rozzant ajtó, melyet nem lehetett teljesen betenni, mert hiszen a falak úgy álltak, mint mikor s megrokkant öreg magyar a nehéz vizes kupát cipeli. Konyha, melynek világosságot csak a nyitott ajtó engedett. Szoba, melynek illatát kibírni gyakorlott orrnak is nehéz volt. A konyha másik oldalán a másik szoba, de abban már másik család lakott; 20 személynek főztek a közös konyhán. Belső méretek; a konyha háromszor 2 méter, a szoba háromszor 4 méter.

Emberi lakás! Ehhez hasonlót csak akkor láttam, amikor magam is olyan cselédházban laktam, ahol *egy konyhán nyolc család tűzhelye égett* s az egy konyhából nyíló négy szobában lakott a nyolc család. De az különb volt, mert nem ázott be. Nem hevert a földön minden elképzelhető edény, mely az olvadó hólevet felfogta. Ebben a szerény szavakkal vázolt szobában és konyhában pedig lépni sem lehetett az edényektől, melyeket a boldog állapotban levő édesanya szétrakott. Alig maradt edény a szagáról nagyon szerénynek ítélt ebéd főzéséhez, mert a főzőedények is a hólevet fogták fel. Melléképület? Semmi. A szobából kiszorult sok apró, magyar gyerek a ház végén, az eresz alatt guggolt, amikor odaértünk.

Ilyen „életformából“, ilyen „otthon élményekkel“ lép a házhoz juttatott családok tekintélyes százaléka új otthowba, Nyilvánvaló, hogy a különbség, a legszerényebben megépített házakat nézve is óriási. A ház valósággal új életformái tertmt számukra s lehel mondani gyökeresen átalakítja őket emberi mivoltukban. Tehát nemcsak külsőségekben, hanem a szellem és a lélek világában is,

Ezen az úton még nehezebb nyomon követni az átalakulást. A magyar parasztot mindenki úgy ismeri, mint aki nem szereti magát megmutatni, kitergetni. Zárkózott, kitárulkozni nem tud s ha mégis ad magából valamit, azt mindig igazi lényéből adja. Ezt azonban nem szívesen teszi, úgy kell ellesni titkait, amikor *nem* veszi észre, hogy leikébe látunk. Nagyon kevesen vannak, akik érdemet szereztek legbensőbb világának mégis mérésére. Nem csoda, hiszen akik eddig beléjük láttak, legtöbbször a maguk számára s az ő kárukra használták ki tapasztalataikat. Fokozott mértékben igaz ez a mezőgazdasági munkásságra. Sorsából következik zárkózottsága. Pária sorsából. Ritkán szól s ha szól faragatlanul jön ki szájából a szó, amely sért minden hiúságot és mondvacsinált tekintélyt. S ha gondolat villan meg szavaiban valami nyersen és tömören kimondott igazság,

a kimondott szó hamarosan szélsőséges jelszónak minősül így burjánzik fel a zárkózottság lefojtott világában a keserűség. A kettőt elválasztani aligha lehet. A keserűség az anyagi és a szellemi vergődés szüntelenül felbukó rossz szájaíze, A zárkózott, keserű ember ökölbeszorítja a kezét akkor is, ha az égre néz. Milyen lehet*egy ilyen ember lelki élete, gondolatvilága, amíg az anyagi nyomorúság leküzdhetetlen akadályként áll útjában, amikor *semmi kilátása arra, hogy valaha is magáénak mondhasson valamit?* Csak ez képes erről képet alkotni, aki maga is élt hasonló helyzetben, megtapasztalta, milyen emberi állapot az, mikor a két dolgos kéz „hozama“ máról holnapra sem ad életbiztonságot. Hajnaltól késő estig dolgozni főtt étel nélkül, éhségtől szédelegve fogni a kapa, a kasza nyelét, tartani az ekét, hányni a kévét, nyelni a cséplőgép porát, emelni a mázsás zsákokat... Álljunk csak meg mellettük, mit árul el a tekintetük? Legtöbbször semmit... Amikor a sorsukat éltem magam is, akkor is csak ritkán fakadt ki belőlük a sok keserűség s Csak akkor, ha úr és gazda nem hallotta. Felszakadt belőlük az átok nemcsak az égre s a földre, hanem önmagukra is. Felsorakoznak emlékezetemben egyenkint: a keserűek, a káromkodósak, a duhajok, fel-fel szakadva egy-egy pillanatra egész, sebes, beteg lelkük. Este, amikor a pihenés helyett megindult a gondolatrajzás a homlokok mögött, az arcvonások még élesebbek lettek, vágtak, metszettek a kemény arc élek, a kiugró csontok. S mi várt rájuk „otthon“? Nyugalom? A rosszul fejlődő, ványadt gyermekek, elnyűtt asszonyok keshedt mellén rágódó csecsemők sírása fogadta őket; a panaszos szó a magát halálra dolgozó asszony ajkáról... S aztán a menekülés el, messze a nyomorúságtól., a kocsmába, a mámorba, mely előbb-utóbb a szenvedély átkával veri meg mindahányat. S azután jön a többi kérlelhetetlen sorrendben; betegség, orvos, patika... S mindehhez hol a pénz? Nincs. Nincs, aki segítsen, . .

Az 1914—18 as világháborút követő évek elhagyott

magyarjának a lelke volt ez. De az évek múltak s az ember sorsa mintha fordult volna. A 20-as évek elején kiosztott házhelyek már némi csillapodást eredményeztek. A megsegítés elve kezdetben valahogy így hangzott: „tulajdont adni mindenkinek, hacsak egy parányit is.“ A kiosztott házhelyeken megindult az ellenőrizetlen s minden irányítás és segítség nélkül emelt házaknak az építése. A megsegítésnek ez a módja hamarosan csődöt mondott. Az árvizes esztendőben még a régi házakból sem dőlt össze annyi, mint ezekből a nagyrészt FAKSz kölcsönből épített házakból. Hiszen jó volt a kölcsön s nem túl drága, de a pénzből rossz és stílustalan házak tömege épült. Az a körülmény pedig, hogy a kölcsön behajtása nem volt elég szigorú, a megsegített embereket könnyelművé tette s a segítő kéz végül is átokként nehezedett az emberekre. A célt nem érték el, az embereket sem boldogabbá, sem gazdagabbá nem tették s a reájuk szakadó terhek miatt anyagilag és lelkileg visszazuhantak oda, ahonnan jöttek, vagy talán még mélyebbre. Ha ez nem volt is általános jelenség, mégis tény, hogy jó hatást nem váltott ki. Ennek a megsegítő, felemelő munkának embert nevelő s átalakító hatásáról aligha beszélhetünk. A kiáltó hibát akkor vettük észre, amikor ugyanazokon a telepeken felépültek az első ONCsA-házsorok. Itt már gondoskodás történt arról, hogy a múlt hibái meg ne ismétlődjenek s elmondhatjuk, hogy a már felépült tízezer ház és az évenként mind tökéletesebben épülő új házak ezrei egy olyan átalakító folyamatot indítottak el, melynek hatásai még beláthatatlanok.

* * *

Nem feladatom e fejlődés egész távlatát áttekinteni. Az embert kell nyomon kísérnem azon az úton mely *az odúból az új hajlékig* vezetett, közről nézve és ellesve hét köznapi életének apró mozzanatait.

Láttuk őt földbevájtt odvában, láttuk a putrikban és a nyomorúságos tömeglakásokban, ahol takarítani sem kellett,

mert nem is lehetett. A hajlék nem nyújtott védelmet még az időjárás viszontagságai ellen sem, a szél behordta a port, az utca szemetét, a nádtetőről lecsurgó hólé beszennyezte az ágyneműt, az edényeket, sárban topogtak a „szobában“ is. Ennek az embernek nem volt otthona, családjának fészke, nem volt *háza* s így a *haza* fogalma is elvesztette jelentőségét üzött életében Sokszor csak állatnak mondható ösztönös életet élt és elfordulása mindentől, ami szent, amit emberi eszménynek nevezünk, nem is volt tudatos vagy szándékos,, inkább valami homályos és fásult közöny, mely *hajléktalan, kivert életéből következett.*

Szemmel látható, miként oldódik fel ez a fásult lélek az új otthonban. Hogyan melegszik ismét össze a család, hogyan élednek fel az emberi kapcsolatok. Jönnek az ismerősök, a látogatók, a családok, akik éveken keresztül be sem léptek a másik odújába, megszemlélik egymás otthonát... Az élet emberi formákat ölt. Nyugodt emberi szavak lesznek úrrá ott, ahol eddig csak hangos durvaság hallatszott. Az új ház tisztaságra kényszeríti az asszonyokat. Szégyen, ha a simára gyalult deszkapadló mocskos, ha tisztátalan az ágynemű, A fehérre meszelt világos szoba, nem tűri a rendetlenséget. A birtoklás tudata ellenállhatatlan kényszerrel takarékos-ságra, fillérek összerakására, gyarapodásra kényszeríti őket. A szép házak új tulajdonosai már megbecsülésre, jóhírre vágyanak, féltve őrzik a család becsületét. A régi kifogásoknak már nincs alapja: „ . . . ebben a nyomorúságos lyukban semminek sincs helye, hát hogyan tartsak rendet... kint megöl a tél hidege, bent megesz a gőz, nem lehet itt se tisztálkodni, se takarítani, se mosni...“ Az új házban ott a mosó- és mosdó fülke, a nagy szoba mellett a hálófülke, a betonozott, világos lakókonyha, benne a tűzhely, a szobában a sütőkemence... együtt az egészséges emberi életnek minden előfeltétele. Megszűnt a nyomor, a kitagadottság felelőtlensége, a család már figyelő szemek között él. A családfőtől számonkérlik a vasárnapját s rossz híre megy

ha templom helyett korcsmában tölti az idejét, hiszen ez már méltatlan ahhoz az emberi ranghoz, amit az új otthon láthatóan megszerez minden házhoz juttatott családnak. A gyermekektől számonkérlik az iskolát, a tanulást... Hazudni nem lehet, az erkölcsi kényszer megteszi hatását.

És milyen más kép fogadja a hazatérő gazdát. Házába most már valóban *hazatér* s tekintete a reménytelen nyomor helyett körüljárja a nagy portát, már gondja van a szemétdörrre is, a disznóól tisztaságára, a kerti veteményekre, számbaveheti baromfiat, benézhet istállójába. Otthonmaradt nagyobb gyermekeit van mivel foglalkoztassa, van mit számonkérni tőlük. Aztán befordul a konyhába. A tornácon leverheti magáról a port, csizmájáról a sarat. Bent leteszi a kabátját van helye, a mosófülkében ott a mosdóvíz, félrevonulva tisztálkodhat. A szobába lépve a hálófülkében hallja a korán lepihent gyermekei motozását. Vasárnap megvizsgálja a göncét: elmehet-e benne; azelőtt nem törődött külsejével, minek az, ki tartotta számon, hogy ő a világon van. Az asszony keze is serényebb lett, öröm a munka, van már láttatja a dolognak. A lakásban le lehet ülni, asztal köré gyűlhet a család beszélgetni, tervezgetni... Van miről, az út megnyílt előttük s ha szorgalmasak, alig 1—2 esztendő s már a 600 négyszögölön túl néz a család. Először egy holdacska, hol megterem a krumpli, a kukorica, azután a többi. Hamarosan a melléképület emelésére készülnek, istállót bővítenék az új üszőnek ...

Így lesz az új hajlék az új élet elindítója. így van ez a házhoz juttatottak nagy százalékánál. Van férgese is, de az elhullik. Az eredmény hol előbb, hol később, de jelentkezik.

Az új hajlék kényszerítő hatása elől nem lehet kitérni. Az új házban életparancs van, ennek csak engedelmeskedni lehet, vagy visszahullást a megsemmisítő nyomorba.

Felmerül a kérdés: helyes-e az az út, amelyen az ONCSA jár? Helyes-e házépítésének mai módja? Többfelől

halljuk: nem ilyen házakat kell építeni, ez primitív, de vízvezetékes, fürdőszobás s mi több: központifűtéses házakat, Mondják, hogy az ONCSA házai nem korszerűek, csupán egy kissé feljavított formái a régiek. „Mű parasztházak“ — ahogy bizonyos építéskörökben elnevezték.

Két körülményt nem szabad s nem is lehet figyelmen kívül hagyni: a magyar szegényember természetét és általában a természet rendjét.

Nagyon vigyáznunk kell, mert *a felemelés módszerében és mértékében olyan is lehet, amit az emberi lélek nem bír el.* Tiszteletreméltó minden törekvés, mely a szegény embert ki akarja emelni az emberibb, korszerűbb életformák közé, de a törekvéseknek alkalmazkodniuk kell a *magyar szegényember* természetrajzához. Tagadhatatlan igazság, hogy csak egészen kivételes esetekben bírja el az emberi természet a nagy ugrásokat, Senki sem ém ezt annyira, mint az, aki legalsóbb néprétegből küzdötte fel magát szelleme erejénél fogva, A küzdelem nagyon sok esetben derékban iöri magát a küzdő embert. Gyengeségük megállítja őket félúton, s bár vágyaik nagyok, eredményeik kicsinyek maradnak, S mi következik ebből? Újabb elégedetlenség és lázongás, amiből így is elég jutott a magyar életnek.

Figyeljük csak meg a faluról fővárosba szakadt szegény magyarokat, akik — jobb esetben — mint házmesterek, vicék és altisztek élnek a nagyvárosi bércaszárnyákban. Mit jelent nekik a fürdőszoba és a WC? Emberi mivoltuk átalakulásában nem sokat. Szívesen emlékeznek vissza a gémeskútra s talán még a ház végén meghúzódnó napos árnyékszékre is, amit éppúgy ki súrolt vagy kimázolt szombatoként, mint a szobáját. A falusi élet meghittségeinek még nyomorúságos viszonyok között is van valami varázsa. *A szegényembirt attól az életformától ami emberi lényegéhez tartozik, nem szabad elszakítani, hanem ugyanabban kell fokozatosan fejleszteni és tökéletesíteni.*

Nem akarok itt élesen vitába szállni azokkal, akik már

szemtik előtt látják az Alföld tanyavilágának az eltűnését és a sok szétszórt tanya helyett képzeletben már felépítették a 20—30 családot magábafooglaló, központifűféses, minden nagyvárosi kényelemmel berendezett lakáskaszárnyákat. Építsék tovább a képzeletükben, de ne a valóságban. A föld embere a földé marad. Vannak és mindig lesznek, akik képességeiknél fogva elszakadnak a földtől, az eke szarvától, de ezek mindig kis százalékát képviselik a nagy tömegeknek. A többség ott marad, ott is kell maradnia, hiszen a magyar élet megtartó erőit nagy százalékban ők képviselik.

Vájjon azok, akik az üvegfaías palotákat varázsolnák a pusztákra, ismerik a föld emberérik életét? Nem tudják, mert nem tudhatják. Ha tudnák, akkor odaállnának igézi népszerűtetükkel azok mellé, akik a puszták népét, a föld emberét úgy akarják erősebbé, értékesebbé tenni, hogy a *sajat, a természetükhöz tartozó világot* teszik szebbé és tőkéletesebbé.

* * *

Megkíséreltük megmutatni, kiknek, milyen körülmények között élő, milyen lelkületű rétegek épít a magyar építész új hajlékokat. Láttuk, hogy nekünk nem az embernek, a felismerhetetlenül széjjelhulló porszemeknek kell otthont építenünk, hanem a *szegény magyar embernek*, itt, ezen a helyén a világnak, ebben az időbeli és térbeli tájban, földrajzilag és népilig meghatározott, legmélyebb, legelhagyatottabb rétegeknek. Az építész, aki ezt a világot nem ismeri, a házba költöző emberek életét csak messziről és felületesen szemléli, a modern építészet, a technika legnagyobb vívmányaival sem lesz képes igazi otthont, meleg emberi hajlékot építeni az otthontalan, szegény magyaroknak.

Soltész Jenő.